

Theo đường lối đổi mới, Đảng và nhà nước ta chủ trương phát triển nền kinh tế nhiều thành phần, vận hành theo cơ chế thị trường, có sự quản lý của nhà nước, theo định hướng XHCN. Đó là mô hình kinh tế thị trường của ta. Chuyển từ cơ chế quan liêu bao cấp của thời đã qua sang cơ chế thị trường theo mô hình trên chúng ta gặp không ít khó khăn, thử thách khốc liệt, nhưng cuối cùng chúng ta đã vượt qua được khủng hoảng kinh tế - xã hội sâu sắc, từng bước khắc phục được lạm phát trầm trọng và đến nay kinh tế đã có bước phát triển ổn định. Điều này nói lên mô hình kinh tế thị trường của ta đứng vững được trước những thử

tế thị trường: doanh nghiệp nhà nước (DNNN), công ty cổ phần, công ty trách nhiệm hữu hạn, doanh nghiệp tư nhân, hợp tác xã mua bán v.v... Đây là chiến lược lâu dài nhằm động viên và phát huy mọi tiềm năng trong nước, nhà nước và nhân dân cùng làm, để phát triển kinh tế xã hội, không phải là giải pháp tình thế hay chính sách tạm thời.

Trong mô hình kinh tế này tất cả các loại hình doanh nghiệp đều được tự do kinh doanh trong khuôn khổ pháp luật, cùng bình đẳng trước pháp luật, cạnh tranh lành mạnh, phối hợp bổ sung cho nhau và cùng phát triển.

Trong đó, kinh tế quốc doanh, DNNN giữ vai trò chủ đạo, làm cơ sở

ng nghiệp khác hoạt động kinh doanh. Đó là nói về vai trò và vị trí của DNNN trong mô hình kinh tế của ta nó phải đảm đương. Nhưng thực trạng và vấn đề đặt ra đối với DNNN hiện nay là như sau:

DNNN đã trải qua một bước ngoặt có tính chất lột xác từ cơ chế quan liêu bao cấp, mọi việc đều đã có cấp trên và kế hoạch thu xếp, lời thì nộp nên trên, lỗ được cấp bù nên không cần quan tâm đến hiệu quả kinh tế cuối cùng. Chuyển sang cơ chế thị trường, DNNN đã dần dần từng bước thích nghi với môi trường mới, hoàn toàn khác hẳn trước đây. Đó là thị trường với nhiều thành phần kinh tế khác nhau, cạnh tranh khốc liệt, "cá lớn nuốt cá bé", đầy rẫy những

MÔ HÌNH KINH TẾ THỊ TRƯỜNG VIỆT NAM

NHỮNG VẤN ĐỀ CẦN XÁC ĐỊNH VÀ HOÀN THIỆN

PTS. PHẠM MINH TRÍ

thách gay gắt của cuộc sống. Nhưng nói như vậy không có nghĩa là cơ chế kinh tế thị trường của ta đã hoàn thiện, không còn những vấn đề đặt ra để tiếp tục giải quyết. Thực ra, công cuộc đổi mới của ta mới diễn ra trong khoảng mười năm, một khoảng thời gian ngắn ngủi so với lịch sử. Chúng ta chưa có kinh nghiệm với kinh tế thị trường, vừa đi vừa mò mẫm để tìm ra hướng đi đúng đắn, không bị vấp ngã, đổ vỡ, được cuộc sống chấp nhận.

Từ thực tiễn công cuộc đổi mới trong thời gian qua, có thể nêu lên một số vấn đề cần xác định và hoàn thiện đối với mô hình kinh tế thị trường của ta.

1. Về nền kinh tế nhiều thành phần

Chúng ta chủ trương phát triển nền kinh tế nhiều thành phần, tức là gồm nhiều chủ thể tham gia nền kinh

vật chất cho sự quản lý, điều hành của nhà nước. Nhưng nói kinh tế quốc doanh (DNNN) giữ vai trò chủ đạo không có nghĩa là DNNN phải luôn luôn có mặt ở tất cả mọi lĩnh vực, từ thương vàng đến hạ cấp, phải chiếm tỷ trọng lớn một cách hình thức trong mọi lĩnh vực kinh tế, đời sống, mà là giữ vị trí quan trọng, thậm chí độc quyền ở những lĩnh vực then chốt của nền kinh tế (dầu khí, than, thép, xi măng, điện...) hoặc ở những doanh nghiệp cần thiết cho xã hội, nhưng doanh nghiệp tư nhân chưa có điều kiện và khả năng về vốn, kỹ thuật, hoặc không quan tâm vì lợi nhuận ít, không hấp dẫn đầu tư từ phía doanh nghiệp tư nhân. Ngoài ra, trong các lĩnh vực sản xuất kinh doanh khác vừa có DNNN vừa có các loại hình doanh nghiệp khác, hoặc không có DNNN mà chỉ có các loại hình doanh

"mưu ma chúc quỷ" và biến động không ngừng. Một bộ phận DNNN không thích nghi được với cơ chế thị trường, làm ra sản phẩm với giá thành cao, chất lượng kém nên kém năng lực cạnh tranh, do đó thường đòi nhà nước cấm nhập khẩu sản phẩm tương tự có chất lượng tốt hơn nhưng lại có giá cả rẻ hơn, đòi nhà nước cấp thêm vốn, đòi được giảm thuế v.v...nhưng rốt cuộc vẫn bị thua lỗ, nợ thuế dây dưa, nợ nần chồng chất không trang trải được. Cách giải quyết đối với bộ phận DNNN này là biện pháp tuyên bố phá sản, giải thể để sớm kết thúc hoạt động sản xuất kinh doanh kém hiệu quả không thể cứu vãn được, dù thuộc trung ương hay địa phương, cũng không nên tính đến việc cổ phần hóa hay sáp nhập vào doanh nghiệp khác, phải xem việc phá sản, giải thể trong trường hợp

này là hiện tượng thương vong không tránh khỏi trên thương trường, là hiện tượng bình thường trên thế giới, nước nào cũng có phá sản, bất kể công ty lớn nhỏ đều có thể bị thua lỗ, phá sản.

Từ tình hình đó đặt ra vấn đề sắp xếp lại DNNN, nhưng từ thực tiễn và thực trạng DNNN hiện nay và vai trò vị trí của nó trong mô hình kinh tế thị trường của ta có thể xác định mục tiêu cuối cùng của việc sắp xếp này là củng cố và tăng cường DNNN để nâng cao hiệu quả hoạt động của nó, làm cho nó đủ điều kiện và khả năng đóng vai trò chủ đạo then chốt trong nền kinh tế, làm cơ sở vật chất cho việc quản lý điều hành của nhà nước, đưa nền kinh tế phát triển theo định hướng XHCN. Trong việc sắp xếp lại DNNN có chủ trương có phần hóa một bộ phận DNNN nào đó có đủ điều kiện và cần thiết chuyển đổi hình thức sở hữu (từ sở hữu nhà nước thành sở hữu tập thể), nhưng theo chúng tôi, có phần hóa không phải là cứu cánh duy nhất đối với DNNN. Giải pháp đúng đắn là phải có chính sách, biện pháp nhằm củng cố và tăng cường DNNN về nhiều mặt (vốn liếng, đổi mới trang thiết bị, nhân sự có năng lực phù hợp v.v...) để nó có thể làm tốt vai trò chủ đạo trong nền kinh tế, làm tốt vai trò công cụ của nhà nước trong việc điều hành quản lý thị trường. Đó là thái độ duy nhất đúng trong việc sắp xếp DNNN hiện nay.

- Về hệ thống HTX mua bán hiện nay, tuy có tên gọi là HTX mua bán, không gọi là công ty, nhưng về thực chất vẫn là loại hình DNNN, được nhà nước cấp vốn, không phải là loại hình HTX mua bán được các xã viên góp vốn lập ra và chỉ phục vụ cho xã viên như đúng với tên gọi của nó ở một số rất ít nước kinh tế phát triển (Nhật và một vài nước khác). Trong thời gian qua, một bộ phận HTX không trụ được trong cuộc cạnh tranh khốc liệt trên thị trường nên đã tan rã, số còn lại hiện nay đang còn lúng túng trong phương thức kinh doanh, lúng túng trong việc chuyển đổi sang mô hình tổ chức phù hợp hơn. Nhưng dù chuyển sang mô hình tổ chức nào đi nữa, lối thoát và tương lai tồn tại của HTX, cũng như loại hình doanh nghiệp khác, vẫn là phải tạo được cho mình năng lực cạnh tranh để tồn tại và phát triển trong cơ chế thị trường. Vấn đề cũng không đơn giản là có được nhà nước hỗ trợ thêm vốn nhiều hay ít, vì có trường hợp được nhà nước rót vốn không ít, nhưng do kinh doanh kém, không hiệu quả nên vẫn không thoát khỏi tình trạng thua lỗ, nợ nần chồng chất, nợ thuế dây dưa không sao trang trải được.

- Đối với khu vực kinh tế tư nhân,

chính sách của nhà nước tạo mọi điều kiện thuận lợi cho khu vực kinh tế này phát triển, góp phần bổ sung và phát triển kinh tế quốc dân, tạo môi trường cạnh tranh lành mạnh, bình đẳng trước pháp luật giữa các thành phần kinh tế, các loại hình doanh nghiệp.

Theo đà phát triển của công cuộc đổi mới, khu vực kinh tế này phát triển rất nhanh, rất đa dạng về loại hình kinh doanh, dịch vụ và hiện đang có những khởi sắc đáng mừng. Nhưng không thể không lưu ý đến mặt tiêu cực và nhược điểm của khu vực này. Nổi bật nhất là tình trạng khai man trốn thuế, lậu thuế. Do đó hiện nay còn thất thu lớn về thuế ở khu vực này và phần đóng góp vào ngân sách nhà nước chưa tương xứng với tỷ trọng của nó trong nền kinh tế. Quản lý nhà nước đối với khu vực này nói chung còn lỏng lẻo, sơ hở.

Quan điểm đúng đắn đối với khu vực kinh tế này là phải tạo mọi điều kiện thuận lợi cho khu vực kinh tế tư nhân phát triển, tận dụng và phát huy tiềm năng của khu vực này nhưng đồng thời phải đấu tranh khắc phục những mặt tiêu cực và hạn chế vốn có của nó, cũng không nên nhấn mạnh quá mức vai trò của khu vực kinh tế này, xem việc phát triển khu vực kinh tế tư nhân, tư nhân hóa như là giải pháp duy nhất cho nền kinh tế của nước ta cất cánh.

2. Về chế độ sở hữu

- Chúng ta chủ trương phát triển nền kinh tế nhiều thành phần và xem đây là chiến lược lâu dài nhằm động viên và phát huy mọi tiềm năng của các thành phần kinh tế trong công cuộc xây dựng kinh tế - xã hội của đất nước.

Trên cơ sở đó, pháp luật đương nhiên công nhận và bảo vệ các hình thức sở hữu trong nền kinh tế:

- Sở hữu toàn dân (nhà nước)
- Sở hữu tập thể (các loại hình công ty cổ phần)
- Sở hữu tư nhân (doanh nghiệp tư nhân)

Ngoài sở hữu toàn dân (nhà nước) các hình thức sở hữu khác cũng phải được tôn trọng và về mặt pháp luật cũng như trong quản lý điều hành của nhà nước.

3. Về quản lý nhà nước

Bất cứ nước nào trên thế giới ngày nay, dù trình độ phát triển kinh tế xã hội ở mức nào cũng đều có sự quản lý nhà nước, can thiệp của nhà nước vào kinh tế thị trường bằng những chính sách, biện pháp khác nhau, hầu như không có nước nào để cho thị trường hoàn toàn tự điều chỉnh mà không có sự kiểm soát, can thiệp và quản lý của nhà nước. Đây là điểm chung nhất trong mô hình

kinh tế thị trường của các nước trên thế giới ngày nay. Mô hình kinh tế thị trường của ta cũng không là một ngoại lệ về điểm này, vừa có bàn tay vô hình của thị trường, vừa có bàn tay của nhà nước.

Điểm khác quan trọng trong mô hình kinh tế thị trường của ta là mô hình của ta theo định hướng XHCN. Điều này có nghĩa là, chúng ta chủ trương phát triển kinh tế thị trường có định hướng (định hướng XHCN), chứ không phải phát triển kinh tế không có định hướng, hay theo khuynh hướng tự phát bất kỳ nào. Định hướng XNCH là hướng theo đường lối, chiến lược kinh tế dài hạn của Đảng và nhà nước và cả đường lối, kế hoạch phát triển kinh tế xã hội trong từng thời kỳ nhất định nhằm đạt tới mục tiêu: dân giàu, nước mạnh, xã hội công bằng, văn minh. Như vậy, chúng ta chủ trương phát triển nền kinh tế thị trường, nhưng không có nghĩa là hoàn toàn phó mặc cho thị trường tự điều chỉnh, tự tiết mà có sự quản lý của nhà nước, theo định hướng XHCN. Nhưng đến nay, sau 10 năm đổi mới nhìn lại sự quản lý của nhà nước đối với nền kinh tế thị trường bên cạnh những thành tựu đạt được, những mặt làm được, còn tồn tại một số vấn đề cần lưu ý:

- Về mặt hành chính pháp luật, chưa định hình một hành lang pháp lý hoàn chỉnh, rõ ràng, chưa phân rõ điều gì cấm kỵ, điều gì cho làm và khuyến khích trong sản xuất kinh doanh về mặt luật pháp mà những điều cấm và cho đôi lúc còn mang tính chất tùy tiện.

- Về mặt điều hành quản lý nhà nước còn có những thiếu sót, lúng túng trong việc xử lý một số vấn đề về tài chính thuế khóa, ngân hàng, cân đối thu chi, tiền hàng, xuất nhập khẩu, quản lý đất đai v.v...trong xử lý đối với thị trường giá cả trên bình diện vĩ mô có lúc quá cứng nhắc, có lúc gần như buông lỏng để cho thị trường tự điều chỉnh, chưa tạo được môi trường cạnh tranh lành mạnh giữa các loại hình doanh nghiệp có lợi cho sản xuất và tiêu dùng xã hội.

- Bộ máy quản lý nhà nước còn cồng kềnh và nặng nề, thủ tục hành chính còn rườm rà, phức tạp, phiền toái; tiêu cực và tham nhũng còn gây trở ngại không ít cho sản xuất kinh doanh, làm chậm trễ việc triển khai các phương án đầu tư và nắn lòng các đối tác kinh doanh, đầu tư nước ngoài, triệt tiêu tính đúng đắn, hấp dẫn của một số chính sách kinh tế của nhà nước.

Trên đây là một số vấn đề nổi lên đối với mô hình kinh tế thị trường của ta hiện nay cần được xem xét để tiếp tục từng bước hoàn thiện mô hình kinh tế của ta.